

مطالعات درس روستا

درس: شناخت طراحی و معماری روستا

استاد: س. فخاری

مقدمه:

در فرهنگهای فارسی روستا را ده و قریه ذکر کرده اند. اصطحزی، بنا به مأخذ قدیمی روستا را به معنی دهستان امروزی به کار برده است. بدین ترتیب عموماً مفهوم روستا را از ده وسیعتر دانسته اند لذا در هر مطالعه و تحقیق روستایی بستر اصلی یعنی واحد جغرافیایی ده را باید مبنای کار و سر آغاز مطالعه و شناخت خود قرار داد.

تعاریف اصطلاحات و مفاهیم:

ده و قریه سکونتگاه کوچکی است که نسبت به روستا مفهوم محدود تری دارد و یک واحد معین است که در یک فضای جغرافیایی مستقر و شکل گرفته باشد. ولی روستا شامل ده یا قریه است به انضمام مزارع و فضاهای مربوط به مراتع و باغات و پوشش طبیعی اطراف آن، ساکنان روستا عمدتاً کشاورزند و بیش از ۵۰ درصد درآمد روستاییان از طریق فعالیتهای کشاورزی تأمین می گردد.

روستاشناسی عبارت است از معرفت همه جانبه به محیط طبیعی و انسانی و دریافت استعدادهای بالقوه و بالفعل آن به نحوی که این معرفت بتواند راهنمای خوبی در امر سرمایه گذاری و عمران روستایی باشد. در خصوص ملاکهای و ضوابط تفکیک شهر و روستا عددی رابه کار می برند که در کشورهای مختلف این رقم بالغ بر ۱۰۰۰۰ نفر می باشد.

متغیرهایی که جهت تفکیک شهر و روستا می توان در نظر گرفت به شرح ذیل به طور خلاصه بیان می شود.

اشتغال:

مکانهای روستایی شامل درصد بالایی از کارگران و خانواده های آنهاست که مستقیماً با زمین به منظور زراعت و فعالیت های مربوط به آن سروکار دارد.

محیط:

محیط جغرافیایی نواحی روستایی به طور غالبی دست پرورده طبیعت است تا ساخته دست بشر .

اندازه جامعه:

محیط روستایی معمولاً کوچکتر از شهرها هستند.

تراکم جمعیت:

جمعیتهای نسی در نواحی روستایی پایین تر از شهرهاست .

(تراکم نسبی):نسبت جمعیت ساکن در هر محدوده به سطح کل را گویند و در واقع تراکم جمعیت رابطه و نسبت بین انسان و زمین می باشد .

تجانس جمعیت:

از لحاظ خصوصیات اجتماعی جمعیت جوامع روستایی در مقایسه با جمعیت شهری متجانس تر است و در روستا، روابط چهره به چهره و خانوادگی ارزش بالایی دارد. (یکدستی و همگونی در روستا بیشتر از شهر است)

تمایز اجتماعی:

تمایز و طبقه بندی اجتماعی در شهر بیشتر به چشم می خورد تا در روستا؛ زیرا در روستا روابط قومی و خویشاوندی پایدارتر است. تنوع و تعدد تیپ های مختلف نواحی مسکونی در شهر با ده قابل مقایسه نیست.

تحرك:

تحرك هم به مفهوم فضایی و هم اجتماعی در روستا نسبت به شهر شدت کمتری دارد.

گذشته تاریخی روستا:

شکل گیری روستا در ایران به هزاره های قبل از میلاد می رسد و متأسفانه اطلاعات دقیقی از تشکیل اولین روستاها در ایران در دست نیست ولی به نظر عده ای از جامعه شناسان روستایی ده از روزی پدیدار شد که گروه های کوچ نشینی انسانی به کشاورزی آگاهی یافتند و بدین ترتیب سکونت را بر حرکت ترجیح داده و در قطعه زمینی سکونت نمودند که بدین ترتیب شاید اولین هسته یکجانشینی و تشکیل اجتماعات انسانی بوجود آمد علی رغم رشد شتابان جمعیت شهری در کشور ما و آهنگ کاهش جمعیت نقاط روستایی به دلایل مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی هنوز بسیاری از سکونتگاه های روستایی از نقاط فعال بوده و بخش وسیعی از جمعیت کشور را در خود جای داده اند وجود حدود ۶۰۰۰۰ روستا در کشور ما و تولید محصولات کشاورزی توسط روستاییان ضرورت اهمیت عمرانی و آبادی را مشخص می کند.

گروه بندی روستاها بر اساس شکل استقرار و تیپ آنها:

همانطور که اشاره شد عوامل مختلفی سبب به وجود آمدن تیپ های مختلف روستاها شده که شامل

• روستاهای متمرکز و یا گرد آمده:

در این تیپ روستا مسکن روستایی به یکدیگر چسبیده و چشم اندازی متمرکز و عموماً بدون فضای خالی در محدوده دارد. مزارع که محل تولید روستاییان محسوب می شود، از خانه ها جدا و گاهی در فاصله نسبتاً دوری قرار دارند.

روستاهای متمرکز در اکثر نقاط ایران به وجود آمده است و تیپ اغلب روستاهای ایران از نوع روستاهای متمرکز و یا گرد آمده است. در مناطق خشک یکی از علل عمده در تشکیل این نوع روستاها وجود منابع آب می باشد

• روستاهای غیر متمرکز یا پراکنده :

در شناخت این روستاها شکل و وسعت مزارع دخالت دارند، زیرا مزارع گسترده سطوح وسیعی از اراضی را در بر می گیرد. روستاییان ترجیح می دهند خانه های خود را در میان کشتزارهای خود بسازند و لذا با توجه به شخصی بودن حدود مزارع و مالکیت، در داخل هر مزرعه یک خانه بنا می گردد در نتیجه روستاهای پراکنده به وجود می آید.

مهمترین مزایای این دسته از روستاها:

۱-دقیق بودن حدود مزارع

۲- نزدیکی مزرعه به محل سکونت روستایی

۳- سهولت در امر تردد به مزرعه

۴-ودر نهایت یکپارچگی مزرعه است .

این روستاها در مناطق محدودتری از کشور وجود دارند . به خصوص در استان گیلان

گروه بندی روستاها بر اساس عوامل طبیعی :

برخی از عوامل طبیعی در شکل گیری روستاها موثر هستند که شامل توپوگرافی، اقلیم، منابع آب و خاک می باشد

• توپوگرافی یا ناهمواری ها :

شکل و چهره زمین و بالاخص عامل ارتفاع در توزیع و شکل گیری روستاهای کشور بسیار موثر بودند اصولاً ارتفاعات جاذب جمعیت نیستند و این امر حتی بر سطح کره زمین نیز مشهود است و حدود ۵۷ درصد از جمعیت جهان در ارتفاعی بین صفر تا ۲۰۰ متری از سطح دریا زندگی می کنند و به طور کلی ارتفاعات به علت وجود شیب، عدم تشکیل خاک، مشکل بودن ارتباطات، کاهش فشار جوو در نتیجه کمی اکسیژن باعث عدم پذیرش جمعیت انسانی می شود.

انواع روستاها در رابطه با ارتفاع :

- ۱- روستاهای کوهستانی
- ۲- روستاهای میان کوهی
- ۳- روستاهای پای کوهی
- ۴- روستاهای جلگه ای

آب و هوا :

چون ایران در منطقه خشک جهان قرار گرفته وجود آب در شکل گیری سکونتگاهها نقش عمده ای ایفا می کند

روستاها با توجه به ویژگی های آب و هوایی به:

- ۱- روستاهای پر باران
- ۲- کم باران
- ۳- نیمه خشک
- ۴- روستاهای خشک
- ۵- روستاهای بسیار خشک

گروه بندی روستاها براساس عوامل انسانی:

• جمعیت:

براساس مصوبات وزارت کشور تا سال ۱۳۶۵ سکونتگاههایی که بیش از ۵۰۰۰ نفر جمعیت داشته اند شهر و سکونتگاههایی که کمتر از ۵۰۰۰ نفر جمعیت داشته اند روستا نامیده می شوند که البته در سرشماری ۱۳۷۰ این عدد به ۱۰۰۰۰ نفر افزایش یافته است روستاها را بر اثر تعداد جمعیت آنها می توان به روستاهای کم جمعیت و پرجمعیت طبقه بندی کرد

• معیشت یا اقتصاد:

مهمترین عواملی که در روستاهای ایران معیشت روستاییان بدان ها متکی است شامل: کشاورزی زراعت، باغداری، دامداری، جنگل داری، صید و شکار، استفاده از معادن، استفاده از صنایع دستی و صنایع روستایی است. اما، اصلی ترین معیشت روستاییان کشاورزی است که در کنار آن به مشاغل حاشیه ای نیز می پردازند.

عوامل موثر در شکل گیری روستاها

با توجه به آنچه گفته شد می توان شرایط و عوامل موثر در شکل گیری روستاها را به این ترتیب خلاصه کرد:

۱- شرایط و عوامل محیطی و جغرافیایی (خاک، آب، اقلیم، پوشش گیاهی و ...)

۲- تأثیر اقتصادی و شیوه های معیشتی

۳- مسائل فرهنگی و اجتماعی گروه های انسانی

۴- عوامل سیاسی، اجتماعی، دفاعی و امنیتی

۵- مصالح و روشهای اجرای ساختمان با مصالح سنتی

ویژگی های جغرافیایی و اقلیمی

در مبحث جغرافیا باید دو موضوع جغرافیای مصنوعی و طبیعی را در نظر داشت. در جغرافیای مصنوعی موقعیت روستا نسبت به شهر، جاده، راه و مراکز تولیدی و... مورد بررسی قرار می گیرد. برای مثال مجاورت روستا با شهر، ساختار اقتصادی و اجتماعی آن را دگرگون می کند و در نهایت بر ریخت کلی آن روستا تأثیر می گذارد. پس، هر چه فاصله شهر از روستا بیشتر شود، میزان تأثیر پذیری روستا از شهر کمتر خواهد شد.

زمین:

شکل پستی و بلندی، جنس زمین، موقعیت زمین نسبت به عوامل طبیعی مثل رودخانه ها، کوهها و .. از جمله ویژگی های زمینی هستند که در سیمای کالبدی روستاها تأثیرات زیادی دارند.

- در مناطق کوهستانی که زمین هموار، محدود است، جهت بهره برداری بیشتر از زمینهای قابل کشت روستاییان خانه ها را روی دامنه هایی می سازند که دارای شیب تندی است و امکان استفاده زراعی از آنها نیست و زمینهایی که شیب ملایم تری دارند به صورت پلکانی از آنها برای کشت و زرع استفاده می کنند. به منظور پرهیز از مصرف مصالح و انرژی، زمینهای صخره ای سخت برای ساخت خانه ها مناسب ترند و زمینهای سست جهت کشاورزی و کاشت درختان مورد استفاده قرار می گیرند

-روستاییان مناطق سردسیری (دامنه البرز) از دیواره های کوهساران برای پناه دادن واحدهای مسکونی در برابر سرمای طولانی زمستان استفاده کرده و خانه های خود را در دامنه های پر شیب می سازند در برخی از روستاها واحدهای مسکونی و بافت روستا بالای صخره ها و کوهها شکل گرفته که علت آن تأمین امنیت روستاست .

-در نواحی دشتی و کویری نوع خاک در محل انتخاب و استقرار روستا نقش موثری دارد. تنوع خاک زمین در حاشیه کویر علت اصلی متمرکز شدن مساکن روستایی در این نواحی است زیرا قسمتهایی از زمین هایی که خاک نامرغوب دارند جهت احداث ساختمان و تأسیسات روستایی مصرف می شوند. اما در زمینهایی که سطح آبهای زیر زمینی بالاست و زمین مقاومت کافی برای ساخت بنا را ندارد اگر امکان مناسب تری برای استقرار روستا وجود نداشته باشد با استفاده از دانش سنتی با کوبیدن شمعها به زمین و ایجاد سکویی متناسب با سطح زیر بنای ساختمان، مشکل مقاومت زمین و رطوبت فضا را حل می کنند. با وجود اینکه دسترسی به منابع طبیعی مانند رودخانه، چشمه، جنگل، زمین کشاورزی و غیره یک ارزش برای استقرار روستا محسوب می شود ولی عواملی وجود دارند که استقرار را مشکل و غیر ممکن می کنند. از جمله این عوامل سیل، سقوط بهمن، سنگ، عدم دسترسی به جاده و عدم پل و غیره است .

اقلیم:

ایران از نظر موقعیت جغرافیایی در ۲۵ و ۴ درجه عرض جغرافیایی به صورت فلات بلندی قرار گرفته که اکثراً زمینهای آن از سطح آبهای سواحل خلیج فارس بیشتر از ۴۷۵ متر ارتفاع دارند و در منطقه معتدل نیم کره شمالی واقع است. ایران از دو حوزه دارای دریاست یک حوزه شمال، که دریای خزر و دیگری حوزه دریای جنوب، خلیج فارس و اقیانوس هند، وجود سلسله جبال البرز و کوههای زاگرس در کناره حوزه شمالی مانع رسیدن هوای سرد و مرطوب به قسمتهای میانی و کویری کشور می شود و همین امر باعث شده که مناطق مختلف ایران دارای آب و هوای متمایز از یکدیگر باشند

در یک طبقه بندی کلی ایران به ۴ اقلیم قابل دسته بندی است

۱- اقلیم گرم و خشک (فلات مرکزی ایران)

۲- اقلیم سرد (کوهستانی غربی)

۳- اقلیم گرم و مرطوب (سواحل جنوب و خلیج فارس)

۴- اقلیم معتدل و مرطوب (سواحل دریای خزر)

اقلیم گرم و خشک

این اقلیم، فلات وسیعی را در نواحی مرکزی ایران به خود اختصاص داده. همان طور که گفتیم وجود سلسله جبال البرز و کوههای زاگرس و نیز مرتفع بودن کوههای جنوبی و شرقی محدوده این منطقه را دچار اقلیم گرم و خشک کرده است.

بادهای پراکنده، گردوخاک و ماسه های روان در این منطقه دیده می شود. بارندگی در این منطقه بسیار کم و هوادم کرده و مه آلود است به طوری که زندگی را دشوار و گاه غیر ممکن می کند. دشت لوت گرم ترین نقطه ایران در این اقلیم است و مساحت بسیار زیادی از فلات ایران را به خود اختصاص داده است فقط در اراضی حاشیه کویر امکان حیات وجود دارد زیرا بادهای خنکی که از ارتفاعات البرز و زاگرس و کوههای جنوبی و شرقی میوزدد در دمای هوا تأثیر گذاشته و تا حد زیادی هوا را ملایم و دما را قابل تحمل می کند و مردمان این ناحیه بدلیل وجود گردوغباری که وارد چشمانشان میشود دارای چشمانی متورم و قرمز هستند زیرا این گردوخاکها باعث پاره شدن مویرگهای چشم مردم این نواحی میشود.

معماری بکاررفته در اقلیم گرم و خشک:

سطوح بازشوها

جهت پرهیز از گرما و با توجه به نقشی که بازشوها در انتقال آن دارند حتی المقدور پنجره های سمت جنوب کوچک می شوند و یا اصلاً در جهت آفتابگیر بازشویی تعبیه نمی شوند. راه حل دیگر در بازشوهای پنجره دو جداره کردن آن است که سطح شیشه خور داخل قرار میگیرد و از طرف بیرون دو لنگه در کوچک چوبی به بیرون باز می شوند و روی پنجره اصلی بسته می شوند بنابراین در مواقعی که احتمال بروز گرما وجود دارد سطح بازشو به درهای کوچک چوبی بسته می شود در برخی مواقع به جای استفاده از درهای چوبی از حصیر یا شبکه های چوبی و یا پرده استفاده می شوند بارز آن روستای ایبانه در نطنز است .

ایجاد ایوان :

ایجاد سایبان و نقاب بالای درها و پنجره ها که ایوان شکل تکامل یافته تر آن است از راههای جلوگیری از تابش خورشید است. در اغلب روستاهای ایران ایوان جزئی از فضایی محسوب می شود که علاوه بر خنک نگه داشتن فضا با ایجاد سایه از فضای آن جهت فعالیتهای دیگری نیز استفاده می شود که در تابستانها ارتفاع خورشید بالاتر از زمستان است لذا در تابستان خصوصاً در هوای گرم سایه مطلوبی را ایجاد می کند و در زمستان به دلیل مایل بودن تابش خورشید استفاده از آفتاب امکان پذیر است.

ایجاد سقف دوپوش

در روستاهای مناطق کویری با کمک مصالح سبک، سقف دیگری به ارتفاع ۱ تا ۱/۵ متر سقف اصلی زده می شود و روی آنها با کمک شاخ و برگ درختان خرما و... پوشیده می گردد و مانع از تابش خورشید به بام خانه و انتقال گرما از بام به داخل ساختمان می شود

انتخاب مصالح مناسب

ظرفیت حرارتی مصالح با هم متفاوت است و این امر ارتباط مستقیم با تراکم ذرات جرم و مصالح ساختمانی دارد. هرچه ماده متراکم تر و جرم آن بیشتر باشد انتقال گرما بهتر صورت می گیرد بنابراین در مناطق گرمسیری استفاده از خشت و چینه گلی و در نهایت آجر به دلیل تراکم کمتر نسبت به سنگ مناسب تر است. حتی خشت و چینه گلی از آجر نیز بهتر عمل می کند. استفاده کاهگل در این مناطق یکی دیگر از راههای مقابله با گرما و انتقال آن است. به همین دلیل روی بامها لایه ای از گل پوک (غوره گل) اضافه می کنند که محافظ حرارتی ساختمان است.

ابعاد سازه

انتقال گرما با ضخامت بدنه ساختمان رابطه مستقیم دارد هر چه ضخامت بدنه بیشتر باشد انتقال گرما کمتر صورت می گیرد به همین دلیل دیواره ها و حتی بام خانه ها در مناطق گرمسیر ضخامت زیادی دارند و گاهی ضخامت جرز دیواره ها به ۷۰ سانتی متر هم می رسد و ضخامت سقفها به ۳۰ تا ۴۰ سانتی متر افزایش می یابد.

تراکم بافت

هر چه خانه ها به هم فشرده تر باشند جداره های کمتری از آنها در معرض تابش خورشید قرار می گیرد و در نتیجه انتقال حرارت کمتر خواهد بود این تراکم در ارتفاع مناطق گرمسیر نیز به چشم می خورد در روستاهای مناطق گرمسیر اغلب خانه ها دو طبقه و یا بیشترند به همین دلیل بافت مناطق گرم و خشک متراکم است و کشیدگی معابر برای پرهیز از تابش نور خورشید حتی المقدور شرقی و غربی است تا در معابر به جای تابش گرم آفتاب شاهد سایه باشیم.

ایجاد زیر زمین

از جمله تمهیدات تجربه شده در روستاهای کویری رفتن به عمق زمین و جایی است که نه تنها از تابش خورشید خبری نیست بلکه رطوبت جداره ها به کمک مردم برای مقابله با گرما می آید. مثلاً در دزفول ساخت شودان (دخمه هایی است که در عمق زمین قرار دارند) برای مقابله با گرما مرسوم است.

رنگ مناسب

هر چه بدنه روشن تر باشد جذب حرارت کمتر و بازتاب نور و حرارت بیشتر است بنابراین حتی المقدور در مناطق گرمسیر از رنگ سفید گچ برای پوشش بدنه های خارجی ساختمان استفاده می شود. رنگ نخودی کاهگل نیز علاوه بر خاصیتی که ذکر شد چشم آزار نیست و در نتیجه بیشتر مورد استفاده قرار می گیرد

اقلیم سرد

به دلیل مرتفع بودن کوههای غربی، هوا در آنجا به شدت سرد است و دامنه این کوهها پوشیده از برف می باشد دمای هوا در تابستان به طور متوسط به ۱۰ درجه سانتی گراد هم نمی رسد و زمستان بیشتر زیر صفر و در بعضی مواقع سال تا ۳۰ درجه سانتی گراد زیر صفر هم می رسد بنابراین زمستان طولانی و سخت است و به طور کلی از اوایل بهار ادامه داشته و نیمی از سال سرماحکم فرماست و پهنه آن از آذربایجان تا حوالی فارس ادامه دارد. تابستانهایی سرسبز با هوایی پاک را این منطقه شاهد هستیم.

در مناطق سردسیر تلاشها بر این است که از حداقل ماده سوختنی که بیشتر منشأ طبیعی دارند و یا سوختهای فسیلی مثل نفت، حداکثر استفاده به عمل می آید. به همین دلیل بسیاری روشهای مورد استفاده در مناطق گرمسیر از جمله تراکم بافت، ضخامت دیواره سقف، انتخاب مصالح مناسب و... است.

معماری بکاررفته در اقلیم سرد

انتخاب مصالح مناسب

از نقطه نظر استفاده از مصالح مناسب در مناطق کوهستانی و کوهپایه ها که سنگ به وفور دسترس است به علت خاصیت حرارتی خشت و چینه گلی که عایق مناسبی در برابر سرما و گرماست اغلب بناها از خشت و چینه گلی استفاده میشود. چنانچه برای روستاییان امکان تهیه خشت و چینه گلی نباشد ناگزیر به استفاده از سنگ و یا کندن حفره هایی در سنگ برای ساخت بناهای مسکونی میپردازند

انتخاب جهت مناسب جغرافیایی

در مناطق سردسیر ساختمانها جبهه اصلی خود را رو به جنوب می گسترانند تا از تابش خورشید بیشترین استفاده را ببرند و به طور کلی پلان خانه های مناطق سردسیر به گونه ای است که ارتباط با فضاهای اصلی از طریق یک فضای واسطه انجام می شود تا اتلاف انرژی در اثر باز و بسته شدن درب فضاهای اصلی به حداقل برسد.

سطوح بازشوها

همان طور که گفتیم بازشوها نقش مهمی در انتقال حرارت دارند لذا برای پرهیز از سرما و حفظ گرمای فضای داخل در مناطق سردسیر در فصول سرد سال حتی المقدور از پنجره های کوچک استفاده می شود و تعداد آن

در سطح بسیار کم است و ترفند دو جداره کردن پنجره ها مانند مناطق گرم و خشک در مناطق سرد نیز کارساز خواهد بود

ایجاد سقف دو پوش

همانند اقلیم گرم و خشک در اقلیم سرد کوهستانی نیز سقف دوپوش مورد استفاده قرار می گیرد تا به عنوان عایقی مانع از هدر رفتن گرمای داخل و انتقال سرما از فضای خارج به داخل شود. در اقلیم سرد بامهای تیر پوش بدون دست انداز ساخته می شوند تا هم برف رویی را آسان کند و هم امکان تابش خورشید بیشتر شود.

تراکم بافت

بناهای این منطقه آب و هوایی نیز مانند مناطق گرم و خشک به شکل متراکم و در جوار یکدیگر با دیواره های ضخیم و مصالح مقاوم ساخته می شوند این امر باعث می شود که جداره های کمتری در معرض تبادل سرما با محیط بیرون قرار گیرند به همین دلیل بافت مناطق سردسیر نیز متراکم است و این تراکم را در طبقات نیز شاهد هستیم.

-در مناطق سردسیر طبقه زیرین اغلب به دامها اختصاص دارد و طبقه بالا به اهل خانواده . چرا که با این تفکیک علاوه بر جدایی عملکرد کف اتاقهایی که روی طویله ها و آغلها قرار می گیرند به دلیل عدم اتصال به زمین و همچنین تنفس و سوخت و ساز بدن حیوانات و دامها تا حدودی گرم می شود

-نکته دیگر انبار کردن علوفه زمستانی دامها روی بام است که مانع نفوذ سرمای برف به داخل خانه ها و همچنین صرفه جویی در فضای نگهداری علوفه می باشد .

-در مواردی که محل نگهداری دام در منزل قرار نگیرد برای حفظ جان دامها از سرما با ایجاد زاغه و قرار دادن دامها در طول زمستان در زاغه ها حافظ جان دامها می شوند (زاغه ها کانال های زیر زمینی هستند که بدون ساخت و ساز در زمین طبیعی حفر می شوند که ارتفاع آنها کمتر از ۲ متر و عرض آن حدود ۱ متر است)

-معابر در نواحی سردسیر شمالی جنوبی است تا آفتاب بتواند در داخل بافت نفوذ کند بر عکس مناطق گرمسیر که معابر شرقی - غربی احداث می شوند تا در معابر به جای تابش تند آفتاب شاهد سایه باشیم .

رنگ مناسب

انتخاب رنگ مصالح تیره رنگ در نما و همچنین زبری سطح آن در نما سازی باید مورد توجه قرار گیرد تا بیشتر گرمای خورشید را جذب کند

اقلیم گرم و مرطوب

وجود کوههای زاگرس جنوبی فلات گرم ایران را از خلیج فارس جدا می کند و آن را با تغییرات دما و اقلیم مواجه می کند این منطقه اقلیمی ایران دارای آب و هوای گرم و مرطوب است. بارندگی در برخی مناطق با شدت و یاباریزشهای ملایم همراه است. در مناطق با بارندگی کم بادهای سوزانی که اصطلاحاً آتش باد نام دارد به وضع ناراحت کننده ای وزیدن دارد در این مناطق شدت تابش خورشید و انعکاس نور ناراحتی های چشمی و پوستی ایجاد می کند.

با کاشت گل و گیاه و درختان مناسب و فراوان می توان اقلیم و محوطه روستا را تقریباً خنک کرده و به حد آسایش رساند

-منطقه گرم و مرطوب در مقایسه با منطقه گرم و خشک از نظر معماری سیمای متفاوتی را ایجاد می کند ولی باید در نظر داشت بیشتر روشهایی که برای جذب تعدیل و تقلیل آن در ساختمانهای مناطق گرم و خشک وجود داشت از جمله رنگ، جنس مصالح، ضخامت دیوارها و غیره در مناطق گرم و مرطوب نیز موثر واقع می شود.

بازشوها

از تغییرات مهمی که در پنجره های ساختمان های منطقه گرم و مرطوب رخ می دهد پایین آمدن پنجره ها گاهی تا کف اتاق به دلیل ایجاد کوران در فضا است.

استفاده از بادگیر

از ویژگی های معماری اقلیم گرم و مرطوب استفاده از بادگیرهای بلند و روبه دریاست که نسیم ملایم و خنک دریایی را گرفته و از کانالهای آجری و خشتی به داخل ساختمان هدایت می کند که نمونه این بادگیرها در بندر لنگه مشاهده می شود

مصالح مصرفی

در این منطقه اقلیمی مصالحی باید مورد استفاده قرار گیرند که ظرفیت حرارتی آنها کم باشد مانند چوب و نی که مورد استفاده فراوان قرار می گیرد.

بافت

بافت مناطق گرم و مرطوب برخلاف مناطق گرم و خشک که تراکم و به هم پیچیده بود باید باز باشد و بناها به صورت کوشک و ترجیحاً دو طبقه با فاصله از هم طوری قرار گیرند که مانع جریان طبیعی هوا نشوند. اقلیم

معتدل و مرطوب سواحل دریای خزر با آب و هوا و اقلیم معتدل و درجه حرارت معتدل همراه با بارندگی فراوان را در تقسیمات اقلیمی، دارای اقلیم معتدل و مرطوب می دانند دمای هوادر تابستان بین ۳۵ تا ۳۰ درجه و در شب بین ۲۲ تا ۲۳ درجه هوا در فصول مختلف سال در طی شب و روز کم است از سواحل دریای خزر تا کوههای البرز دارای اقلیم معتدل و مرطوبند وجود رشته کوههای البرز به صورت نوار مرتفعی مانع نفوذ رطوبت این قسمت به نواحی مرکزی و در نتیجه باعث خشکی فلات ایران شده است.

معماری بکاررفته در اقلیم معتدل و مرطوب

انتخاب مصالح مناسب

این ناحیه آب و هوایی از دو منطقه تقریباً مجزا تشکیل شده است یک منطقه جلگه ای و دیگری منطقه کوهستانی شمال رشته کوههای البرز که از درختان جنگلی پوشیده شده است به دلیل اختلاف شرایط اقلیمی ساختمانهای روستاهای این منطقه از چوب می باشند ولی در نواحی جلگه ای ساحلی دریا ساختمانها با گل، خشت و یا آجر ساخته می شوند و چوب در قسمتهای مختلف ساختمان به کار می رود. بامها در هر دو منطقه به دلیل ریزش شدید باران شیب دار بوده و با خرپاهای چوبی ساخته می شود که پوشش روی آنها اکثراً سفالی یا ساقه های برنج می باشد .

بازشوها

در این منطقه به دلیل وجود رطوبت زیاد سطح بازشوها نسبتاً زیاد است تا امکان کوران هوا توسط سطوح وسیع بازشوها فراهم شود به همین جهت طرح خانه ها غالباً یک لایه و خطی است تا به کوران هوا از طریق بازشوها کمک شود .

بافت

وجود رطوبت زیاد در سطح روستاها از مشکلات عمده این مناطق آب و هوایی است. از آنجایی که هوای مرطوب از هوای معمولی سنگین تر است و در قسمتهای زیرین هوای معمولی قرار می گیرد لذا کلیه فضاها از این هوای مرطوب انباشته می شود و اگر باد ضروری به نظر می رسد تا از متمرکز شدن رطوبت جلوگیری کند بنابراین خانه های روستایی در این مناطق جدا از هم و به صورت مجزا ساخته می شوند. حیاطها و فضاهای باز و وسیع دارای حصار هستند که از قد انسان کوتاه تر است. دلیل عمده آن استفاده بیشتر از جریان هواست تا از میان ساختمانها عبور کند و رطوبت را حرکت دهد و از سطح فضای روستا خارج کند.

کرسی سازی

به دلیل رطوبت زیاد در این مناطق و بالا بودن آبهای زیر زمینی به هیچ وجه در این مناطق زیر زمین دیده نمی شود و بالعکس برای اینکه فاصله ای بین کف ساختمان و رطوبت ایجاد شود ساختمانها با ارتفاع از سطح زمین ساخته می شوند که این ارتفاع معمولاً نیم متر تا یک کمتر است که به این کرسی ساختمان گویند .

باد

باد یکی از عوامل طبیعی است که بر نحوه زندگی و سکونتگاه روستاییان تأثیر گذار است عوامل و ویژگی های مهمی که در راستای پژوهشهای مربوط به سکونت مورد پرسش قرار می گیرند عبارتند از

۱-دائمی یا فصلی بودن بادهای

۲-مدت وزش باد

۳-کیفیت باد

ذراتی که باد با خود حمل می کند و کج بارانها(در روستاهای گیلان کج باران پدیده ای است که در سکونت گاهالی آن منطقه تأثیر گذار بوده و در طراحی ساختمانها مد نظر قرار گرفته میشود) به طوری که در ساختمان در سمت مغرب که در معرض این کج باران هاست به حداقل می رسد و حتی سطح شیب دار تا سطح زمین ادامه می یابد و هیچ بازشویی در این قسمت قرار نمی گیرد .

تأثیر شیوه معیشتی و اقتصاد بر معماری روستا:

روستاها بدون شک جایگاه خاصی در چرخش چرخهای اقتصاد کشور دارند. نوع معیشت، شکل تولید و منابع اقتصادی هر روستا بر شکل کلی مسکن و در نهایت بافت کلی روستا تأثیر زیاد دارد. بسته به اینکه غالب روستاییان از کدام منبع اقتصادی بیشتر بهره می گیرند شکل و بافت می تواند تغییراتی در آن زمینه داشته باشد. غالباً روستاییان ایران از یکی از منابع اقتصادی نام برده شده بهره می گیرند :

کشاورزی، دام داری، باغ داری، شکار، صنایع دستی، مهاجرت های فصلی برای کارهای روزمزدی، دادوستد و پیله وری و پاره ای از مشاغل درون روستایی مانند چوپانی، سلمانی و ...

-کالبد روستا، بافت، شکل خانه ها و کوچه ها و معابر آن باید با فعالیت موجود در روستا سازگار باشد. متداول ترین فعالیت روستا مربوط به کشاورزی است و همواره تعداد معدودی دام توسط کشاورزان به نحوی انتخاب می شود که بتواند لیبیات خانواده را تأمین کند و در عین حال فضای زیادی برای انبار علوفه نیاز نداشته باشد .

-حتی نوع محصول کشاورزی در شیوه زندگی و شکل گیری معماری روستا تأثیر دارد به طوری که در روستاهای گیلان که محصول اصلی برنج است نوع محصول و همچنین نوع انبار کردن آن و فصول کار در سال تغییرات عمده ای را در ساختمان مسکن روستایی به وجود آورده است

در بافت روستا ابعاد و اندازه معابر بسته به فعالیتی است که اکثر روستاییان به آن اشتغال دارند و این ابعاد رابطه مستقیم با وسایل حمل و نقل استفاده می شود در اثر تغییر سیستم حمل و نقل، بافت روستا دگرگون می شود. حال چنانچه در روستا گله داری به مقیاس زیاد وجود داشته باشد معابر نیز تابع حرکت گله ها می شود.

- در برخی از روستاها دیده شده که به لحاظ محدودیت عرض یا شیب معابر قدیمی، گسترش بافت به سمت خارج از بافت صورت گرفته است. آنچه گفتیم درباره بافت و کالبد روستا بود. در فضاهای داخلی خانه روستا نیز تأثیر فعالیت روستایی بر معماری مسکن امری اجتناب ناپذیر است به طوری که در خانواده های دامدار فضای مورد نیاز دام، علوفه و انبارهای مربوط جزء لاینفک معماری بناست.

- به طور کلی می توان نتیجه گرفت که هر خانه روستایی یک واحد خود کف است که شکل آن، ارتباط مستقیم با نوع معیشت دارد. لذا برای فعالیت های مختلف فضاهای متعددی را طلب میکند

عوامل سیاسی، اجتماعی، دفاعی و امنیتی

در میان روستاییان، گروه بندی متفاوتی وجود دارد

علت اصلی تفاوت و گوناگونی روستاییان می توان در شغل، زبان، وابستگی های قومی و قبیله ای، سابقه سکونت و ... دانست.

به طور کلی جامعه روستایی ایران را می توان به سه دسته عمده تقسیم کرد.

۱- جامعه دهقانی و کشاورزی

۲- جامعه قبیله ای و دهقانی

۳- جامعه قبیله ای (ایلی)

در جامعه دهقانی و کشاورزی در گذشته طبقه بندی گروه های اجتماعی به ترتیب ارباب، کدخدا، مباشر، خرده رعیت، رعیت و خوش نشین بوده است که در بافت فیزیکی و سازمان فضایی روستایی این طبقه بندی قابل مشاهده است به طوری که موقعیت خانه ارباب در روستا از نظر دسترسی امنیت و بزرگی متمایز است ولی قشر خوش نشین روستا یعنی کسانی که فاقد زمین (سلمانی، معلم، حمالی، روحانی ده و کارگران روزمزد) جزء محروم ترین قشر هستند و به بقیه اهالی روستا وابسته اند. سلسله مراتب طبقاتی بر اساس ارتباطات و وابستگی های خونی و نیز بر اساس قدرت است. تقسیمات اجتماعی در رأس هرم گرفته می شود و نقد تصمیم گیری با ریش سفید یا شیخ است.

- مسأله ساختار خانواده نیز بر شکل گیری خانه ها و در نتیجه شکل گیری روستا تأثیر بسزا دارد در برخی از روستاها خانواده ها به صورت هسته ای زندگی می کنند به این صورت که فرزندان پس از ازدواج خود به خود

از خانواده جدا شده و در خانه دیگری ساکن می گردند مانند آنچه در شهرها دیده می شود به این خانواده ها، خانواده مستقل گفته می شود

-در برخی دیگر از روستاها خانواده ترکیب گسترده ای دارد و اعضای خانواده بعد از ازدواج سالیان سال در جمع خانواده باقی می مانند که در این صورت بخشهایی از فضای خانه مشترک خواهد بود از جمله (تنورخانه، آغل، حیاط و مستراح) بخشی دیگر خانه نیز خصوصی است مانند (اتاقهای خواب و فضای استراحت).
-این مسأله حتی در بین عشایر نیز دیده می شود و وابستگی طایفه ای در آن کاملاً دیده می شود و خانواده ها از افراد طایفه خود جدا نشده و در کنار آنها مستقل می گردند.

-از آنجایی که امنیت پس از آب و غذا بیشترین نیاز انسان است، لذا مسأله امنیت از مهم ترین مسائل سیاسی در روستاست چرا که به دلیل پراکندگی بیش از حد روستاها در دشتها و کوهها آنها را در مقابل حملات احتمالی آسیب پذیر کرده است و روستاییان کار حفاظت و دفاع را باید به صورت خود کفا انجام دهند و برای حفظ امنیت تمهیداتی در زمینه معماری و ساختمانی اندیشیده اند.

-اساس معیشت روستاییان یکجانشین بر مبنای تولید و بهره برداری از گیاهان است و به همین جهت نیز یکجانشین شده اند، ولی اینان بخشی از نیازهای دامی خود را نیز با پرورش چند رأس حیوان اهلی بر طرف می کنند ولی معیشت کوچنشینان بر اساس بهره برداری از حیوانات اهلی و دام می باشد، لذا برای یافتن چراگاهها همواره در حال حرکت و اینان نیازهای گیاهی خود را از گیاهان خودرو تأمین می کنند و یا از دسترنج روستاییان یکجانشین بهره می گیرند این بهره مندی یا از طریق هم زیستی مسالمت آمیز و داد و ستد تأمین می شود و یا از طریق غارت و چپاول که شاید همین امر کوچ نشینان را خشن، پرخاشگر و جنگجو کرده است.

-گاهی همین امر برای دولتها نیز مشکل آفرین بوده است به همین دلیل دولتهای مرکزی برای کنترل عشایر چاره را در اسکان و یکجا نشینی آنان دیده اند و اصرار بر «تخته قاپو» کردن عشایر داشته اند. (تخته قاپو کردن

اصطلاحی است که در زمان رضاخان برای اسکان اجباری عشایر به کار می رفت

مصالح و روشهای اجرای ساختمان با مصالح سنتی

-اساس اندیشه روستاییان در ساخت خانه، کاهش هزینه های مربوط به ساختمان و پرهیز از حمل و نقل بی مورد مصالح غیر بومی است، لذا در نواحی گوناگون کشور شاهد بهره برداری هوشمندانه روستاییان از مواد و مصالح موجود در دسترس و نیز افزایش قابلیتها و دوام مصالح بومی برای ایجاد سرپناه هستیم.

- اهالی هر منطقه مصالحی را مورد استفاده قرار می دهند که بیشتر و ارزان تر در اختیار آنها باشد، خواه این مصالح خشت، سنگ، چوب، گل، ساقه برنج و یا پوست احشام باشد. همین امر در هر منطقه سبک معماری خاصی را ایجاد می کند.

- به عنوان مثال در مناطق کویری و نیمه کویری از پی ساختمان تا پشت بام از گل و خشت ساخته می شود و استفاده از چوب و سنگ معنا و مفهومی ندارد و به همین ترتیب در مناطق کوهستانی و یا جنگلی، سنگ و چوب مصالح عمده ساختمانی هستند.

- روستاهای واقع در دامنه کوهستانی البرز یا دیوارهای سنگی و بامهای شیروانی، کاملاً متمایز از روستاهای کویری ایران یا کپرنشینان خوزستان هستند

با توجه به آنچه در شیوه معیشت روستاییان گفتیم آنها را به دو دسته:

۱- یکجانشین با شیوه معیشت کشاورزی و دام داری در حد برطرف کردن نیاز خانواده

۲- کوچ نشین با شیوه معیشت دامداری و در پی چراگاه تقسیم کردیم

لذا در این مبحث ابنیه روستایی و اجرای ساختمان براساس نوع کیفیت مصالح را به دو گروه

۱- ابنیه روستایی سبک

۲- ابنیه روستایی سنگین دسته بندی می کنیم

ابنیه روستایی سبک

۱- بنا از اجزای قطعات سبک وزن تهیه شده است و لذا امکان حمل و نقل آنها وجود دارد.

۲- بنا از مجموعه ای از اجزای جداگانه تشکیل شده که قابل پیاده و سوار کردن مجدد هستند که پیاده و سوار کردن قطعات نیاز به تخصص ویژه ای ندارد و ساکن هر بنابه خوبی می تواند از عهده نصب و جمع آوری قطعات برآید.

کپر ها و بناهای حصیری

همان طور که مشخص است ماده اصلی کپر یا بنای حصیری، نی مردابها، نیزارها و شاخ و برگ نخلهاست لذا قلمرو جغرافیایی کپر ها در نواحی گرم و مرطوب است و این نوع بناها در چند طبقه خاص و محدود کشور از جمله دشت آزادگان، چابهار، ایرانشهر و در مرتبه اول در نواحی جاسک، میناب، سروان و دشت آزادگان و در مرتبه دوم و نیز در بهبهان، دزفول، رامهرمز، شادگان، بندرعباس و زابل در مرتبه سوم قرار دارند.

- از دلایل استفاده از بناهای حصیری:

۱- سهولت دسترسی به نی و برگ نخل

۲- دسترسی مشکل و یا حتی عدم دسترسی به مصالح مقاوم نظیر سنگ و خاک مناسب

۳- نداشتن مهارت در زمینه ساخت سقفهای گهواره ای و رومی

۴- گران بودن مصالح برای ساخت سقفهای ستونی که حاصل آن، رو آوردن مردم به خانه های ارزان تر است

که همان بناهای حصیری میباشد

۵- سهولت ساخت در زمان کم بخصوص در جایی که احتمال حرکت و جابه جایی در زندگی پیش بینی می

شود

-از مهم ترین ویژگی های بناهای حصیری سازگاری با محیط و آب و هوای گرم و مرطوب مناطق ذکر شده

است چرا که آبهای تحت الارضی در این مناطق به سطح زمین نزدیک است و در نتیجه بناهایی که بانی ساخته

می شوند در مقایسه با بناهای گلی و خشتی کمتر آسیب می بینند زیرا قسمت پایین خانه های گلی در مجاورت

با رطوبت آسیب پذیر بوده و خطر سقوط بنا را دارد ولی آسیب پذیری نی در مجاورت رطوبت چندان زیاد

نیست و حتی در صورت آسیب پذیری به راحتی می توان آن را تعویض نمود

-از محاسن دیگر آن امکان کوران هوا از میان دیوارهای نی است که همین امر باعث مطلوب شدن هوای داخل

بنا می باشد.

با کم و زیاد کردن حصیرهای روی کپرها می توان حالتهای مناسبی در شرایط مختلف به وجود آورد.

مثلاً در تابستان به هنگام وزش باد مناسب حصیرها را کنار می زنند تا کوران هوا ایجاد شود در زمستان با

انداختن نایلون یا برزنت از نفوذ آب به داخل کپر جلوگیری می کنند. کپرها را میتوان با پوشش شیب دار و یا

قوسی اجرا کرد.

ابنیه روستایی سنگین

به طور کلی بناهایی را که دارای ساختار قوی، مستحکم و پایدار هستند و امکان جابه جایی آن وجود

ندارد، بناهای روستایی سنگین گویند که این دسته شامل بناهای سنگی، گلی و چوبی می باشد. مصالح اصلی این

نوع بناها خاک، سنگ و چوب است که به روشهای گوناگون در ساختمان مورد استفاده قرار می گیرد.

آجر

آجر از متداول ترین نوع مصالح ساختمانی است. مورد مصرف آجرها در دیوار چینی، سقف و طاق زنی، کف

سازی و گاه بدنه سازی است. اصولاً در روستاهای ایران، آجر در مقابل رطوبت بهتر از خشت مقاومت می کند به

همین دلیل نیز در مناطق مرطوب برای کف سازی از آجر استفاده می شود.

کف سازی در خانه های روستایی به این ترتیب است که معمولاً کف اتاق را می کوبند و روی آن حصیر پهن می کنند. کوبیدن زمین علاوه بر اینکه مانع نفوذ رطوبت به کف اتاق می شود، باعث افزایش مقاومت فشاری آن نیز می گردد. در مناطق مرطوب پس از کوبیدن زمین، تکه های آجر شکسته و ریگ را به ارتفاع ۱۰ تا ۱۵ سانتی متر روی خاک کوبیده شده می ریزند و سپس روی آن را به ضخامت ۱۰ سانتی متر شفته آهک می ریزند و بعد از گرفتن شفته آهک و خشک شدن آن اقدام به آجر کردن و یا سنگ فرش کردن کف اتاق می کنند

سنگ

در مناطق کوهستانی و کوهپایه ای سنگ به وفور یافت می شود. در این مناطق از سنگ دیوار چینی، کف سازی و حتی طاق زنی استفاده می شود. غیر از این نواحی در مناطق دیگر نیز در ساختمان سازی سنگ مورد مصرف فراوان دارد، به خصوص در کرسی چینی و قسمتهای پای دیوار بتواند مانع نفوذ رطوبت بالا رونده به داخل ساختمان شود.

روستاییان اغلب، سنگها را بدون ملات مورد استفاده قرار می دهند که به آن خشکه چینی می شود زیرا استفاده از ملات هزینه اجرای ساختمان را بالا می برد

در برخی روستاها که به قلوه سنگهای رودخانه ای دسترسی داشته باشند، از این قلوه سنگها در ساختمان سازی استفاده می کنند. این سنگها به دلیل صاف و صیقلی بودنشان بدترین نوع سنگ در دیوار سازی به حساب می آیند، زیرا درگیری سنگ با ملات بسیار کم است و در مواقع زلزله به راحتی ملات از قلوه سنگ جدا می شود و دیوار فرو می ریزد

چوب

مصالح اصلی ساختمان در مناطق جنگلی ایران چوب است گاه چوب در ترکیب با مصالح دیگر مورد استفاده قرار می گیرد. چوب در مناطق دیگر ایران به عنوان عنصر فرعی ساختمان سازی استفاده های فراوان دارد که به آنها اشاره خواهد شد.

روش دیگر دیوار چینی در مناطق جنگلی روش زگمه ای است که در گیلان به آن دیوار جدار اروجنی یا ورجینی می گویند که البته این روش به دلیل کم شدن چوب و ممنوعیت قطر درختان جنگلی تقریباً منسوخ شده است، زیرا این نوع دیوار چینی چوب زیادی مصرف می کند.

دیوار ورجینی یا زگمه ای به گرده بینه ها یا تنه های درخت گفته می شود که با نظم خاصی کنار هم چیده می شوند و در زوایا با تراشیدن قسمتهایی از دو طرف تیر، تنه های درخت در هم فرو می روند تا کنج دیوار را به وجود آورند. در نهایت روی این تیرها نیز با اندود گل پر می شود، دیوار زگمه ای بسیار مقاوم است. و در

مناطق شمالی و جنگلی ایران به دلیل حل مشکلات رطوبت زمین سکویی مصطبه مانند به ارتفاع حدود ۱/۵ متر یا بیشتر ساخته می شود

-پوشش سقف در بناهای چوبی به دو صورت

۱- شیب دار

۲- تخت اجرا می شود

پوشش ستونی یا تخت از نظر ساخت و ساز با دیگر بناها تفاوت چندانی ندارد، فقط شیب ملایمی در اجرای این سقفها در حدود ۱۰ تا ۱۵ درجه رعایت می شود تا آب باران رابه راحتی هدایت کند، مانند روستای ماسوله در گیلان و بخش خدابنده در زنجان .

معماری کند

غیر از مصالح ساختمانی که در معماری روستاهای ایران به کار می رود نوع خاصی از ساخت و ساز و اجرا نیز وجود دارد که نمونه های آن روستاهای کندوان در اسکو نزدیکی تبریز و دیگری روستای کندوان در نزدیکی میمند کرمان است. روستاییان در این روستاها به این نتیجه رسیده اند که کندن صخره به صرفه تر از ساخت دیوار و زدن سقف است. لذا خانه های خود را در داخل صخره ها حفر کرده اند در قسمتهایی از آنکه ناگزیر بوده اند از مصالح ساختمانی جدید استفاده کرده اند. بدنه های ضخیم صخره ها مانع نفوذ سرما به داخل آن می باشند و به دلیل قرار گرفتن در شیب تند، برف و باران را نیز از خود دور می کنند . جهت ایستایی سقف صخره ها در موقع حفاری نوعی انحنا ی طاقی شکل به آنها داده می شود . معایب این خانه ها یکی کوچک بودن آن و دیگری مسأله نور، تهویه و مسائل بهداشتی است. در بافت آن نیز امکان گسترش وجود ندارد و ترکیب مصالح جدید جهت گسترش روستا لطمه بر بافت قدیم وارد می کند. در این روستاها ارتباط فضای درونی و بیرونی به صورت عمودی صورت می گیرد.

بافت

معمولاً روستاها به اشکال مختلفی به وجود آمده اند که عبارتند از :

روستاهای منفرد، پراکنده یا گسسته

مانند روستاهای مناطق جنگلی که نمی توانند به حالت چسبیده در کنار هم قرار گیرند زیرا سکون هوا و رطوبت بالا در این منطقه، نیاز دارد که خانه ها از چهار طرف به فضای خارج، پنجره و ایوان داشته باشند تا جریان هوا دائماً در محوطه خانه عبور کند و اهالی خانه با استراحت و انجام برخی از امور خانه داری در ایوانهای اطراف

خانه، از دم و گرمای طاقت فرسای داخل ساختمان رهایی یابند. روستاهای منطقه برنج خیز گیلان از این نوعند که بدون شک وجود آب فراوان و امنیت در شکل گیری آنها موثر بوده است.

روستاهای مجتمع، متمرکز یا پیوسته

در این بافت روستایی بر عکس بافت گسسته، خانه ها به یکدیگر چسبیده اند و فقط از یک طرف به کوچه و گذر اصلی راه دارند که این بافت را در مناطق سردسیر و گرمسیر می بینیم خانه ها در این مناطق برای جلوگیری از مبادله سریع گرمابه داخل آنها، ضرورتاً باید به هم چسبیده باشند، زیرا دیوارهای حائل مانع ورود سرما و گرما خواهند شد از طرف دیگر در برخی از روستاها که خطر هجوم قبایل دیگر وجود داشته و منابع آب محدود بوده نیز روستاها به صورت مجتمع به وجود آمده است. روستاهای تهران، شیراز، کاشان، یزد و مناطق کردستان از نمونه های روستاهای پیوسته اند.

روستاهای ریسمانی یا خطی

این روستاها بیشتر در حاشیه رودخانه ها و جاده ها و در ناحیه جنوبی فرورفتگی دریای خزر دیده می شوند.

سکونت گاههای موقت

این روستاها در نواحی مرتعی به وسیله کوچ نشینان در مناطق کوهستانی به وجود آمده است و معمولاً به هنگام ییلاق و یا قشلاق از آنها استفاده می شود به همین جهت به آنها سکونت گاههای موقت گفته می شود روستاهای ایلام از این دسته اند.

بافت روستاها در ایران معمولاً قدیمی و بی نظم با معابر تنگ و پر پیچ و خم است که این بافت قدیمی تا قبل از دهه اخیر تقریباً بدون تغییر باقی مانده بوده ولی در سالهای اخیر روستاها دچار تحول محسوس شده اند که علاوه بر برنامه ریزی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در روستاها، برنامه ریزی در هدایت توسعه کالبدی روستاها را ایجاد می کند خصوصاً اینکه لازم است روستاها قادر باشند جمعیت اضافی خود را حفظ و نگهداری کنند. بنابراین بافت این مناطق نسبتاً پراکنده است.